

УДК 371.322.9+ 371.332

Чувасова Н. О.

кандидат пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВАЖЛИВА ІНТЕГРАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються поняття «емоційний інтелект», основні теорії формування емоційного інтелекту, виявляються його властивості та структурні компоненти.

Ключові слова: творча особистість, емоційний інтелект, структурні компоненти.

В статье рассматривается понятие «эмоциональный интеллект», основные теории формирования эмоционального интеллекта, определяются его свойства и структурные компоненты.

Ключевые слова: творческая личность, эмоциональный интеллект, структурные компоненты.

The article deals with the notions «emotional intelligence», the basic theories of forming emotional intelligence, its peculiarities and structural components are revealed.

Key words: creative personality, emotional intelligence, structural components.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кризовий стан економіки, політики України, низький рівень життя населення призвели як до значного підвищення рівня емоційної нестриманості, так і до загострення особистісних проблем людей. В кожній культурі існує певне розуміння критеріїв адекватного чи неадекватного поводження в звичайних ситуаціях повсякденного спілкування. Тому наявність довершених багатоаспектних визначень емоційного інтелекту повинно допомогти викладачам здійснювати потрібну виховну роботу в процесі навчання, яка раніше спрямовувалася доволі нечіткими узагальненнями критеріями стосовно того, що є добро, а що є зло у взаємовідносинах з колегами та студентами, у власній поведінці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній психології проблема особистості, її зростання, творчості представлена концепціями Б. Г. Ананьєва, О. Г. Асмолова, І. Д. Беха, Л. І. Божович, Ф. Забугін, Є. А. Климова, Н. В. Кузьміної, Г. С. Костюка, О. М. Леонтьєва, В. М. Мяснищева, К. К. Платонова, С. Л. Рубінштейна, В. А. Сластьоніна, О. В. Скрипченко, О. К. Тихомирова, К. Д. Ушинського, А. Шафранової та ін.

Словосполучення «емоційний інтелект» з'явилося після виходу у світ робіт американських психологів Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Дж. Майєра, П. Саловея та ін..

У 1995 році вийшла в світ монографія Д. Гоулмана «Емоційний інтелект» [4]. Автор не лише визначив значущість емоційного інтелекту як провідної детермінанти успіху життєдіяльності, а й запропонував підходи до опанування такими особистісними властивостями, як самоконтроль, наполегливість, само мотивування діяльності, розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, котрі сприяють підтриманню доброзичливих стосунків з навколишнім світом.

Метою цієї статті є розкриття деяких ключових аспектів емоційного інтелекту. Емоційно обдаровані люди – ті, хто вміє керувати своїми почуттями і враховує почуття інших. Маючи розвинену емоційну грамотність, вони створюють навколо себе ауру доброзичливості, вступають у конструктивну взаємодію, успішно працюють в команді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час освітнього процесу потрібно підтримувати певний емоційний баланс. Позитивне емоційне забарвлення – могутній мотиваційний фактор навчальної діяльності. Цю проблему можна вирішувати за допомогою «очікуваної радості» (наприклад наближення свята, екскурсії чи іншої події). Їх має бути така кількість, щоб горизонт людської свідомості завжди був зацікавленим. Факти підтверджують, що емоційно адаптовані люди – ті, хто добре керують своїми почуттями та розуміють чужі, – мають переваги у всіх сферах, де важливо швидко розібратися в нестандартних ситуаціях, чи то романтичні відносини, політика або освіта. Вони підключають до розуму емоції, використовуючи його ефективніше. Люди, які не можуть упорядкувати своє емоційне життя, постійно знаходяться в стані внутрішньої боротьби, що заважає їм концентруватися на роботі і чітко мислити.

Введенню поняття «емоційний інтелект», як зазначає Г. Бреслав, передувала зміна підходу до співвідношення емоційних і пізнавальних процесів. Йдеться про концентрацію уваги на повному комплексі індивідуальних здібностей чи рис, які відповідають за те, наскільки вплив емоційних явищ виявляється конструктивним чи деструктивним для поведінки людини [2].

Модель емоційного інтелекту Майора-Саловея заснована на моделі здібностей. Ця модель складається з чотирьох характерних зон: сприйняття і вираз емоцій, розуміння емоцій, посилення мислення за допомогою емоцій, керування емоціями [2].

Ці вчені дають таке офіційне визначення емоційного інтелекту: «... здатність аналізувати свої емоції з метою покращання процесу мислення. Включає уміння безпомилково сприймати емоції, оцінювати і генерувати їх таким чином, щоб допомагати мисленню, розуміти емоції й ідентифікувати їх, а також рефлекторно скеровувати емоції з тим, щоб сприяти своєму емоційному й інтелектуальному зростанню» [6].

І. Н. Андреева дотримується такого визначення емоційного інтелекту, як сукупності ментальних здібностей до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, а також до керування емоційною сферою. Увагу вчених до

емоційного інтелекту вона пояснює тим, що емоційний інтелект є передумовою соціальної або іншої позитивної поведінки, і його розвиток оптимізує міжособистісну взаємодію. Так, високий рівень емоційного інтелекту сприяє теплим взаєминам батьків і дітей, емоційно благополучним сімейним стосункам. У той же час емоційний інтелект негативно корелює з проблемами в поведінці, такими, як агресивні прояви: жорстокість, вживання наркотиків, куріння, антисоціальна поведінка [1].

Як стверджують психологи та педагоги емоційний інтелект можна і потрібно розвивати. Зокрема, Д. Гоулман наводить таку аргументацію: нервові шляхи мозку продовжують розвиватися аж до середини людського життя, тому можливий і емоційний розвиток, який виявляється в усвідомленому регулюванні емоцій. Д. Гоулман закликає не гаяти часу і допомогти людям «прожити своє життя краще». Для цього їм потрібно розвивати здібності, які він називає «емоційним інтелектом», а саме: самоконтроль, завзяття і наполегливість, а також уміння мотивувати свої дії. [3].

Пізнання світу починається з відчуттів, сприймань та уявлень, що виникають, але ця чуттєва картина світу не дає можливість глибоко й всебічно пізнати його. Зокрема, живе споглядання неспроможне проникнути в складні форми взаємодії явищ, об'єктів, подій та їх причин і наслідків. Для відображення цих моментів буття необхідний перехід від відчуттів, сприймань до мислення. Шляхом мислення індивід розчленовує, розплутує взаємозв'язки між предметами, подіями та явищами, з'ясовує причини й наслідки цієї взаємодії. Мислення, надбудовуючись над відчуттями й сприйманнями відкриває нові сторони явищ та різних об'єктів. Мислення використовує емпіричні знання. Чуттєве пізнання дає чуттєвий матеріал для міркування і становить трамплін для вищого ступеня відображення світу, що полягає в здійсненні глибинного аналізу, пошуку значущих для індивіда орієнтирів.

«Мислення дає істотні знання про властивості, зв'язки й відображення об'єктивної реальності, здійснює в процесі пізнання перехід від явища до його сутності. « (О. М. Леонтьєв) [5]. Мислення, на відміну від процесів чуттєвого відображення, опосередковано відображає дійсність. Воно здійснюється через аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, тобто через розумові операції, опираючись на знання, що дістас вираження в слові. Воно дає можливість вийти за межі безпосереднього досвіду

Ще з XIX століття відомо, що психологи визнавали доцільність диференціації різних аспектів ментальної активності людини у вигляді: а) когнітивної активності, тобто такої, котра реалізується в мисленні; б) афективної активності, яка наповнена емоціями; в) мотиваційної активності. Якщо когнітивна сфера охоплює такі процеси як пам'ять, мислення, здатність до формування абстрактних понять, то при вимірюванні когнітивних здібностей треба враховувати наявність у людини спроможності адекватно комбінувати та розрізняти поняття, робити висновки, формулювати судження, абстрактно мислити. Емоції, як відомо, належать до іншої, так

званої афективної сфери ментальної активності людини, котра містить як самі емоції, так і настрої, оцінки, різноманітні емоційні стани, почуття. Визначення емоційного інтелекту має на меті пов'язати емоції з інтелектом у тому розумінні змісту кожного з поняття, що традиційно в них вкладається. Щодо мотиваційного аспекту, то він розглядається у запропонованому вище тлумаченні поняття емоційного інтелекту як один із другорядних компонентів, що входить до опису аспектів емоційного світу людини. Він стосується різних потреб і цілеспрямованої поведінки, яка здійснюється для задоволення цих потреб.

Емоційний інтелект, як стверджують автори, справді можна формувати, починаючи вже з дитинства, та вдосконалювати у дорослому віці, то розвиток цієї інтегральної властивості особистості може претендувати на рол своєрідної панацеї від емоційної нестриманості, яка, на думку авторів теорії емоційного інтелекту, досягла нині найвищого за всю історію людства рівня.

Згідно когнітивної-експерієнціальної теорії поведінка особи виявляється у формі своєрідного компромісу між чотирма базовими мотивами, які відіграють роль, самобутніх стримувальних факторів один щодо одного. Ці мотиви виникають у процесі формування кожною людиною певного уявлення про навколишній світ, та власну роль, активність і місце у цьому світі. Перший мотив відображає оцінку того, якою мірою власне світорозуміння дає змогу сприймати довкілля як таке, що є або впорядкованим і доброзичливим, або, навпаки, ворожим, незрозумілим. Характеристиками цього аспекту сприйняття людиною навколишнього світу є оцінювання його передбачуваності, можливості контролю, добродійності подій тощо.

Другий мотив відображає оцінку того, якою мірою світ виявляється доступним пізнанню. Оскільки людина у процесі своєї життєдіяльності не тільки стикається з довкіллям й оцінює його, а ще й співпрацює і спілкується з іншими людьми, тому в неї формується третій основний мотив, котрий спрямовує поведінку людини. Четвертий мотив, теж впливаючи на життєдіяльність людини, усвідомлюється нею на предмет сприйняття себе як суб'єкта, котрий заслуговує на повагу. Іншими словами, він визначає наскільки людина задоволена собою, як вона цінує своє функціонування у світі.

На сьогодні можна стверджувати, що властивості, притаманні людині, яку можна охарактеризувати як таку, котрій притаманний емоційний інтелект, утворюється із п'яти основних здібностей.

Перша реалізується у вигляді усвідомлення людиною власних емоцій і вважається провідною в емоційному інтелекті, оскільки спроможність керувати власними емоціями, регулювати їх виявлення починається з того моменту, коли особа подумки осягає причини виникнення у неї переживань, їх характер та інтенсивність. Спроможність усвідомити свої істинні переживання і зрозуміти їх походження, безсумнівно, дає змогу кожному краще впоратися з ними.

Другий компонент емоційного інтелекту виявляється у регулюванні емоцій, котре ґрунтується на їх самоусвідомленні. Управління власними переживаннями переважно зводиться до зусиль заспокоїти себе, позбавити тривожного стану, роздратованості чи смутку. Люди, які не мат такої власності, постійно перебувають у стані дистресу та безпорадних спроб подолати власні негативні почуття, а ті, хто у змозі контролювати власні емоції, значно швидше усувають небажані емоційні стани.

Третій компонент емоційного інтелекту був визначений як спроможність налаштувати себе до діяльності. Він реалізується у зусиллях людини спрямувати власні емоції на досягнення конкретної мети, на самомотивування нових досягнень, креативну діяльність. Одним із компонентів такої спроможності аксіологічно активізувати себе є самоконтроль, який уможлиблюється в умінні відкладати отримання миттєвого задоволення заради досягнення більш значущої віддаленої мети, що відіграє роль надважливої передумови діяльній само-ефективності людини.

Четвертий компонент емоційного інтелекту трактується як розпізнавання та розуміння емоцій, котрі виникають в інших людей. Ця здатність реалізується, зокрема, у формі емпатії. Тому емпатійні люди є глибоко чутливими до слабких соціальних ознак, які вказують на те, що навколишні мають певні проблеми чи переживання і спроможні їх урахувати під час спілкування.

П'ятий компонент емоційного інтелекту реалізується в умінні підтримувати доброзичливі стосунки з іншими людьми, тобто як своєрідне мистецтво позитивного ставлення до оточуючих, а відтак як дуже цінна соціальна навичка, що реалізується у спроможності людини володіти емоціями, які виникають під час соціальної взаємодії. Цей підвид емоційного інтелекту, у роботах Г. Гарднера, Е. Торндайка, Р. Стернберга був названий соціальним інтелектом, зумовлює популярність людини, її лідерські здібності, ефективність міжособистісного спілкування. Люди, котрі володіють такими якостями, досягають значних успіхів у взаємодії з тими, хто їх оточує.

Отже, емоційний інтелект є дійсно дуже важливою інтегральною характеристикою творчої особистості, яка реалізується в її здібностях розуміти емоції, узагальнювати їх зміст, виокремлювати емоційний підтекст у міжособистісних стосунках, регулювати емоції у такий спосіб, щоб сприяти за допомогою позитивної аури успішній пізнавальній діяльності та долати негативні емоції, які заважають спілкуванню чи досягненню індивідуального успіху.

Факти підтверджують, що емоційно адаптовані люди – ті, хто добре керують своїми почуттями та розуміють чужі, – мають переваги у всіх сферах, де важливо швидко розібратися в нестандартних ситуаціях, чи то романтичні відносини, політика або освіта. Вони підключають до розуму емоції, використовуючи його ефективніше. Люди, які не можуть упорядку-

вати своє емоційне життя, постійно знаходяться в стані внутрішньої боротьби, що заважає їм концентруватися на роботі і чітко мислити.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів проблеми, що розглядається. Виконана робота дозволяє побачити перспективи подальшої розробки питань щодо можливостей емоційного інтелекту для розвитку творчої особистості; щодо визначення оптимальних шляхів наступності у роботі вищої школи; щодо створення системи в закріпленні та формуванні найвищого рівня емоційного інтелекту студентів. З розробкою цих питань ми пов'язуємо подальшу дослідницьку діяльність.

Література

1. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта. / И. Н. Андреева // Вопросы психологии, 2007. – № 5. – С. 57 – 65.
2. Бреслав Г. Психология эмоций. / Гершон Бреслав/. – М.: Смысл. Издательский центр «Академия», 2007. – С.136-137.
3. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект. / Денниел Гоулман/. – М.: АСТ Хранитель, 2008. – С. 10-443.
4. Goleman D. Emotional Inteligence. / Deniel Goleman/. – New York Bantam books. 1995. – 352 p.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / Олександр Николаевич Леонтьев. – М.: Прогресс, 1983. – 365с.
6. Носенко Є. Емоційний інтелект як соціально значуща властивість особистості / Є Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С.95-110.
7. Стейн Стивен Дж. Преимущества EQ: Эмоциональный интеллект и ваши успехи / Стивен Дж. Стейн. / – Д.: Баланс Бизнес Букс, 2007. – С.12-289.

Стаття надійшла до редакції 8.11.2010 р.

УДК 378

Заредінова Е. Р.

кандидат пед. наук, доцент

РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті обґрунтовується необхідність формування творчої особистості майбутнього вчителя відповідно до реалій і вимог сучасного суспільства. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури автором визначаються педагогічні умови ефективного формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *творчість, творча особистість, творчість майбутнього педагога.*

В статті обґрунтовується необхідність формування творчої особистості майбутнього вчителя в контексті реалій і вимог сучасного суспільства. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури автором визначаються педагогічні умови ефективного формування творчої особистості майбутнього вчителя в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Ключевые слова: *творчество, творческая личность, творчество будущего педагога.*